

98
198350

MEMORIUL

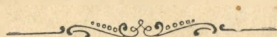
STUDENȚILOR UNIVERSITARI

ROMÂNII

PRIVITOR LA SITUAȚIUNEA ROMÂNILOR

DIN

BCU Cluj / Central University Library Cluj
TRANSILVANIA ȘI UNGARIA

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA CAROL GÖBL

16, STRADA DOAMNEI, 16.

1891

MEMORIUL

STUDENTILOR UNIVERSITARI ROMÂNI.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

MEMORIUL
STUDENTILOR UNIVERSITARI
ROMÂNI
PRIVITOR LA SITUAȚIUNEA ROMÂNILOR
DIN
TRANSILVANIA ȘI UNGARIA

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA CAROL GÖBL
16, STRADA DOAMNEI, 16.
1891

I.

Solidaritatea de interese a lumii moderne, în virtutea căreia o disechilibrare parțială poate aduce după sine un disechilibru general, ne îndeamnă a face cunoscută societății europene o anomalie, care merită o serioasă atențiune din partea tuturor celor cari se interesează de progresul social în continentul nostru. E vorba de un conflict, ce-și are locul în sînul monarhiei austro-ungare între direcțiunea culturală românească, cu totul modernă prin umanitatea și liberalismul ei, și între cea maghiară, rezemată pe proceduri cu totul străine temperamentului nostru european, și din care conflict pot resulta complicațiuni a căror întindere și gravitate cu greu o putem întreveđa astăzi.

Dar orî-ce s'ar întempla noi credem, că e spre interesul general, ca situațiunea să fie luminată și dorim cu atît mai mult lumina, cu cît suntem siguri, că prin aceasta noi servim pacea și interesele Europei culte.

Este de mare însemnătate, fără îndoială, ca toți scriitorii, toți oamenii politici, toți în fine, cari sunt chemați a analiza cestiunile sociale contimporane să cunoască în cele mai ascunse detalii tot ce se petrece pe pământul nobilului nostru continent; dar mai important este, în vremurile de acum de a se cunoaște țesutura încurcată și obscură a evenimentelor, care se desfășoară în culisele statelor mici din Orient. Sîntem din aceste popoare ale Orientului și ca Români, înainte de alții, avem dreptul, ba ađi avem și datoria, de a lua cuvîntul.

Nu ne adresăm la lumea oficială, la diplomații Europei; ei sunt puțini și în societatea modernă rolul lor devine din ce în ce și mai mărginit; ei nu-și mai aparțin și păstrând un nume vechiú ei devin reprezentanți ai popoarelor, în loc de stăpânii lor. Ne adresăm către cei ce pot vorbi și lucra mai liber, la lumea neoficială, la presă și în special la tinerimea universitară: Europa de mîne. Ne adresăm în special către ea, căci în mod fatal ea va trebui mai curênd orî mai târđiú să se pronunțe și pentru că de la ea așteptăm aprețierea cea mai generoasă și imparțială, ca una, care nu e încă sub presiunea considerațiunilor oficiale, cari fac adese orî ca motive speciale să atârne cu o greutate disproporționată în resolvirea cestiunilor de un ordin adesea foarte superior.

Acestea sunt motivele, pentru care am cređut,

că e și oportun și obligator, în modul nostru de a vedea, a ne adresa în deosebi către publicul universităților: parlamentul inteligenței europene. Și fiind-că noi nu voim de cât se luminăm o situațiune, parte necunoscută, parte rău cunoscută, recunoaștem, având în vedere calitatea judecătorilor noștri, că sarcina ne va fi ușoară: vom aduce faptele în scenă și ele vor vorbi; comentariul îl va face judecătorul însuși. Vom face așa dară istoricul acestui conflict pe scurt și lămurit, neavând nevoie a recurge la subtilități de retorică, care se susțină oare-cari afirmațiuni, pe cari faptele nu le-ar sprijini îndestul.

Voim să se facă lumină și Europa cultă, suntem siguri, va primi cu interes și cu simpatie această lumină. Noi Români suntem discipulii Occidentului, către el privim, el voim să ne judece, lui îi aducem confesiunea noastră.

Cine suntem între popoarele Europei?

Cam la începutul erei creștine marginea de la Dunăre a împărăției romane se vedu amenințată de un vrăjmaș impunător prin bărbăția și puterile lui. Acesta era poporul Dacilor, care stăpânea amfiteatrul munților Carpați. Romani trebuiau să se apere și Căesar, cuceritoriul Galiei, se hotărise să facă o expedițiune la Dunăre, dar dictatorul cade sub mâna conjuraților și cu el cade și planul unui război

dacic. Dacii rămân în picioare, ba încă la 86 d. Chr. ei bat pe Romani și le impun tribut.

În anul 101 însă, împăratul de atunci al Romei, vrednicul Ulpiu Traian, refuză plățirea acestui tribut rușinos și trece Dunărea cu legiunile spre a se resbuna pe Daci. Aceștia sunt bătuți și promit a rămânea prietenii Romanilor. Dar abia plecă împăratul și Decebal, regele Dacilor, face pregătiri și caută aliați spre a începe războiul. Împăratul atunci preocupat de pacea popoarelor se hotărăște să nimiciască cu desăvârșire puterea Dacilor și să *facă din grupa orientală a Carpaților o fortăreață pentru apărarea hotarelor în spre mează-noapte.*

Pornind din gândul acesta el durează peste Dunăre un pod, al cărui stâlpi stau și azi pe malurile fluviului și tot odată așterne spre strîmtorile din Carpați drumuri, cari se ved și până azi pe pământul țerei noastre. Dacii sunt învinși, puterea lor e sfărâmată și țara lor declarată de provincie romană (106 d. Chr.)

Aci în Carpați ca și pretutindenți, Romanii își asigură stăpînirea prin o mulțime de castre aședate în jurul Carpaților și în lăuntrul Transilvaniei de azi, prin colonii și mai ales prin veteranii legiunilor. Până astăzi noi le zicem oamenilor ajunși la o vîrstă înaintată *bêtrâni*, adică *veterani*, cea-ce dovedesce că odinioară în țara noastră bêtrânii erau mai ales oameni trăiți în castre.

Impărații Romei au arătat o deosebită îngrijire pentru noua provincie și ea deveni în curând una dintre provinciile cele mai romane — căci aci cultura romană nu avea nici-un rival — și dintre cele mai înfloritoare, căci după trei decenii medaliile ne-o arată întitulându-se «Dacia fericită» (Dacia felix). Dar buna ei stare nu putea să dureze mult; imperiul atacat din toate părțile de barbari își restrânge din ce în ce hotarele și lasă afară provinciile ce nu le mai poate apăra. Așa s'a întâmplat și cu Dacia. În adevăr la 270 când năvălirile devin mai violente și Zenobia regina Siriei caută să scape Asia de stăpânirea romană, împăratul Aurelian, având nevoie de armată în Orient, retrage legiunile din Dacia, cum mai târziu le vor retrage Romanii și din celelalte provincii, cari treptat sunt ocupate de barbari.

Ce s'a întâmplat în provincia părăsită?

Timp de aproape 800 de ani elementul român din Dacia este eclipsat. Trec pe aici în timpul acesta Goții, cari sunt alungați de Hunii cei înfricoșați, trec Slavii, Gepizii, Alanii, trec Vandalii și Longobarzii, trec Bulgarii, trec Avarii, Pacinații, Maghiarii, Cumanii și Tătarii. Nenorocita provincie e poarta prin care au intrat toate popoarele, cari au înspăimântat Europa așa că a trebuit să sufere totdeauna durerile primei ciocniri.

Provinciile romane din Occident au fost atacate

de popoare germanice, ba încă unele fuseseră creștinate și îmblândite deja în Orient, pe când Dacia, pe lângă năvălirile popoarelor germanice a mai vădut și năvălirea furioasă a popoarelor turanice, cari numai în treacăt au bântuit Europa apusană și apoi au venit să-și așeze lagărul lângă noi, cum anume au făcut Hunii, Avarii și Maghiarii. Și nu numai că groaza și furia invasiilor barbare a fost mai mare la noi de cât în ori-ce parte a Europei, dar încă a durat aici la Dunăre mai mult de cât ori unde: a durat 10 secole.

Pământul Europei însă n'a fost prielnic de cât celor ce s'au născut pe el, iar unda de barbari turanici, pe care Asia a revărsat-o asupra Europei, s'a retras, nelăsând în urmă de cât o singură insulă de Turani.

Aceștia sunt Maghiarii, vecinii noștri de la 894 până astăzi, excepțiune făcând de poporul fără însemnătate europeană al Tătarilor și de cel posterior venit al Turcilor, cari amândouă s'au oprit în retragere la marginile Asiei.

Cine a apărut pe Români de furia acestui puhoi neîntrerupt de barbari? Pozițiunea lor geografică, șirul munților Carpați cu multele sale ramificațiuni, care costase atâta muncă și necaz chiar pe armatele regulate ale Romanilor, când veniseră să cuprindă Dacia.

În adevăr în secolul XI, după ce ultimii năvă-

litorii mongoli se retrag, ies la iveală de pretutindena din văile Carpaților un neam de oameni, vorbind o limbă, care se aseamănă cu latina rustică și cari se potrivesc la obiceiuri cu Romanii de ordinioară. În scurtă vreme ei se întind la poalele munților Carpați până la Dunăre și Nistru, făcând mai târziu două mari principate: al *Moldovei*, între munți și Nistru și al *Munteniei*, între munți și Dunăre. De cealaltă parte a munților Romanii aveau încă la venirea Maghiarilor, în secolul IX, patru principate, cari în urma luptelor cu Maghiarii devin vasale, însă își păstrează autonomia prin tratatele încheiate cu ei. Ast-fel elementul român se întinde din ce în ce, în cât vechile pământuri ale Romanilor cad iarăși în stăpânirea acestor urmași ai depărtatei Rome.

În lunga lor ședere în văile Carpaților Românii au pierdut formele latine ale vieții de stat, în cât coborându-se la șes ei se văd nevoiți a împrumuta de la Slavi formele de organizațiune, ba au adoptat chiar și limba slavonă ca limbă oficială și bisericească, cum bună-oară Englezii adoptaseră limba franceză și cum multă vreme Europa întreagă a avut limba latină. Așa că chiar de la începutul consolidării Romanilor, sub forma de Principate, ei au avut să se lupte cu influențe străine noi: cu Slavi, iar frații noștri remași în Transilvania cu Maghiarii.

Un nou inamic trebuia să apară. În adevăr, nu

fusese de ajuns Europei hordele de barbari, cari se revărsaseră asupra imperiului roman, trebuia ca și evul mediū să-și aibă năvălitorii săi și aceștia aū fost Arabii prin Spania, cari sunt respinși de Francezi și Spanioli, iar în Orient aū fost Turcii, cari trec în Europa, pe când Arabii se retrag spre Africa.

Și de astă-dată sorțul cel mai greu a fost pe partea țărilor de la Dunăre. Chemați prin intrigele Bizantinilor, Turcii trec în Europa și în scurt timp călcând peste Sêrbi și Bulgari ei se opresc în fața Românilor la Dunăre. Creștinătatea apusană înspăimîntată și-a trimis oștile la Nicopole, ca să întempine pe Turci și principii români aū fost alături cu Apusul. Baiazid Fulgerul, sultanul Turcilor, spulberă pe creștini. Totuși Români prin vitejia lor — căci pe pământul românesc Turcii sunt bătuți — și prin buna lor chibzuire aū oprit pe Turci la Dunăre, în cât nici o dată în țară la noi musulmanii n'a putut să se stabilească și nici o dată înrîturirea asiatică n'a trecut Dunărea. Lovindu-se de Români la Dunărea de jos, Turcii se îndreptară în susul Dunării, unde întâlnesc pe Maghiarii. Tot un Român, *Ioan Corvin*, a condus și în regatul Ungariei luptele contra Turcilor, și alt Român, regele *Mateiu*, a organizat statul ungar și l'a întărit prin ridicarea nivelului cultural și prin iubirea lui de dreptate, pentru a putea rezista față

cu năvălirea turcească. În curând însă, după moartea regelui Matei, Ungaria cade și stăpânirea Turcilor se întinde până aproape de Viena, și pe când luptele noastre cu Turcii să sfârșiseră prin tractate, la Timișoara, la Budapesta, la Strigoniu și la Agria stăpâneau pașalele turcești. Pentru noi Turcii au rămas vecini răi, prădători înfricoșați, dar nici o dată stăpâni.

Scump însă au plătit Români autonomia lor națională, căci pe lângă Turci cu cari aveau să se lupte în Sud, adică la Dunărea de jos, mai aveau să se lupte la răsărit cu Tătarii din Bugeac, cu Tătarii din Crimeia și cu Cazacii de Kiev. Toate aceste popoare nomade trăiau în mare parte din prădile luate de pe bogatele câmpii ale pământului românesc, în cât în fie-care an țerile noastre erau pustiite în mai multe rânduri de cetele sălbatice, cari veniau ca furtuna și fugeau încărcate de robii și prăzi îndată ce simțeau, că s'a adunat oastea țerii. În același timp Români aveau să se lupte cu regii Poloniei, cari voiau să-și întindă stăpânirea lor spre Dunăre, și cu puternicii Sultani ai Turcilor, cari nu se puteau împăca cu gândul, că atunci când ei înaintează spre Viena, aci în dosul lor, la Dunăre, e un popor creștin, care nu li s'a supus încă, ci își are Domniul lui, oștirea lui și aședemintele lui europenești.

Ast-fel mereu în luptă, perșând mereu sânge și

bogăție ca să scape de stăpânirea asiatică, poporul român a scăzut, a sărăcit, a ajuns la părăgînire culturală. La Cossova Domnii români aveau oștire de câte 40.000 de luptători; după căderea Constantinopolei cea mai mare oștire a Munteniei e de 20.000 oșteni; după bătălia de la Lepante, Mihaiu Viteazul, cel mai războinic dintre toți Domnii români, avea o oștire în mare parte compusă din mercenari, adunați de prin țările vecine. Șesurile mănoase ale țărilor române se pustiesc și numai prin văile adăpostitoare ale Carpaților își mai apăsău Românii vatra și așezămintele lor strămoșești.

Acı ajunseră prin mulțimea sacrificiilor Româniı a căror prietenie în secolul al XIV și XV o căutau și Persiı și Veneția, regina de atunci a mărilor, pentru a stăvili puterea musulmană.

Influența slavonă în biserică și administrațiune, pe care noi o primisem la coborârea noastră din munți, dăinuește încă și Româniı în mijlocul unor lupte așa de desastroase și continue n'au puterea să reia firul dezvoltărei lor culturale în sensul legitim al latinității.

Mai rămăsese însă Români și în patria mamă: în Transilvania. La aceștia cultura latină se păstrase mai bine. Ei de și greu apăsați, totuși trăind în continuă atingere cu Sașiı din Transilvania — singurii purtători ai culturii apusene în Orient — traduc pe la sfârșitul secolului al XVI cărțile bise-

ricești în limba română, le tipăresc în tipografiile Sașilor și ast-fel se întemeiază literatura românească și cultura noastră națională.

Așa s'a început renașterea în țările noastre.

Scăpați de influența culturală a Slavilor și fiind încă sub influența politică a Turcilor, Româniî își îndreptează ochii spre Apus, care Apus pentru dênșii era Austria și Franța, singurele țări, cari aveau mai des relațiuni cu Turcii, vecinii noștri. Ca alianțe politice încă din secolul XVI Româniî își ațintiseră privirele către Apus și tendința aceasta durează până către începutul secolului XVIII, când apare pe scena politică a europeî imperiul Țarilor. Atunci Româniî își întorc privirile de la Occident, care se frământă în preludiul revoluțiunei celei mari, spre Ruși, cari încep pe pământul nostru a disputa Turcieî peninsula balnică, iar nouă ne promet și ne impun prietenie.

Puterea turcească apunea, dar se ridica cea rusească și soarta ne rezervase nouî nefericiri, nouî violențe. Pe pământul nostru se desfășoară acel duel gigantic, care a adus atâtea rele Europeî și care o neliniștește încă. Rușiî sunt bătui la prima ciocnire cu Turcii, dar unul din principii româniî fusese alături de ei și celalalt era bănuî de simpatii către Rusia; așa că pe de o parte rës bunarea, pe de alta interesul fac pe Turci, contra tractatelor

dintre noi și ei, să ne impună Domni străini, creaturi de ale Sultanului, resturile coruptului Bizanț.

Acum se începe în viața politică a Românilor o eclipsă, care durează o sută de ani. Seraiul Sultanilor ne numește Domni, iar acești venetici pentru a se menține în pozițiunea, pe care o câștigaseră cu prețul averii și lingușirilor, serviaū pe cine îi servia și martori la duelul dintre Ruși și Turci, ei secundaū după interes, când pe unul când pe altul și de și numiți de Turci, ei se apropiaū de Ruși, de câte ori simțiau, că influența lor la Constantinopol a scăzut, în cât multe din răsboaele dintre Ruși și Turci aū fost motivate de politica duplice și personală a acestor străini. Ei devin fermentul multor încercături în politica Orientului, cari a costat pe Europa multe sacrificii nefolositoare, iar pe noi pierderea a două provincii: Basarabia și Bucovina.

Dar dacă ei aū fost păgubitori Europei, ei aū fost fără asemănare mai mult vătămători țerei noastre, unde pentru a se menține, ca unii ce erau aduși prin voința străină, aū fost nevoiți să aducă cu ei un roiū de subalterni, cu cari aū copleșit țara. Nefiind ai țerei ei aū avut către țară o purtare vitregă, aū exploatat'o fără milă și pe lângă desastrele lungilor răsboae dintre Ruși și Turci, țara noastră a mai avut nefericita soartă de a fi expusă și lăcomiei desfrânate a acestor decăduți Bizantini.

Influența politică a acestor Domni străini mijlocește introducerea limbei grecești prin biserică și administrațiune.

Accasta e a doua influență străină.

Românilor din patria mamă, prin al căror ajutor și inițiativă scăpasem de influența slavonă, le era dat să ne ajute și acum în reacțiunea acestei noi influențe. Românii din Transilvania, pe când părinții noștri erau înăbușiți de Grecii din Fanar, au primit la Viena și la Roma cultura apusană și au propagat-o la gurile Dunării.

În fața Universității noastre stă înălțată statua lui *Gheorghe Lazăr*, Român din patria mamă, spre amintire și pioasă recunoștință către frații noștri din Transilvania, cari în vremurile grele ale Românismului au ținut sus idea de națiune și cultură românească.

Cum se vede din cele șise de până aci prin pozițiunea sa geografică țara noastră a fost cea mai turburată din Europa. De la 100 până la 1300 pământul nostru a fost călcat de hordele barbare, cari au dus spaimă până în fundul Europei. De la 1300 am avut să suferim năvălirile unui popor mai sistematic, dar cu atât mai periculos, și aceștia au fost Turcii și în fine, slăbiți de lupte de la 1700 până la secolul nostru, am fost ursiți să suferim brutalitățile creștine ale Slavilor.

De influența culturală a Slavilor și a Bizantini-

lor ne-am scăpat cu ajutorul Românilor din patria mumă, de influența politică a Turcilor și a Rușilor ne-a scăpat în secolul nostru interesul Europei, simpatiile ei și sângele nostru, pe care cu prisosință l-am vărsat în resboiul trecut pe câmpiile Bulgariei.

Românii au jertfit, s'au luptat, au suferit, au răbdat, până când, în fine, unul câte unul superbii noștri vecini de odinioară, cari împedecaseră dezvoltarea noastră pacinică, dispar din viața istorică. Cazacii și Tătarii nu mai pradă câmpiile noastre, nu mai ard satele și orașele noastre, nu mai târăsc în robie pe părinții și pe trații noștri. Regii Poloniei nu mai sunt. Falnica Turcie a Sultanilor, care bătea la porțile Vienei și amenința să înghiță Europa, nu mai stăpânește ați, de cât un colț al pământului european și cearcă vadul spre o definitivă retragere în Asia. *Iar în mijlocul ruinei nefericiților noștri vecini de odinioară, remas-am singuri noi Românii în picioare și vom fi poate în curând singurul monument, care să amintească mărirea lor, care s'a stins.*

Liberi de nevoi sub ocrotirea înțeleptului Apus, care a găsit în noi un factor cultural și politic de o înaltă însemnătate aci în Orient, sub conducerea bărbaților noștri de stat, cari și-au primit educațiunea în capitalele mari ale Europei, am putut abia acum se reluăm firul dezvoltării noastre, pe care îl întrerupsesem 16 secole în urmă, când adică năvălirile barbarilor s'au întetit, și în scurt timp,

în câte-va decenii numai, am ajuns noi, Români, să fim cel mai mare, cel mai compact, cel mai cult, cel mai bogat dintre statele de pe valea Dunării și să dăm cel mai neîndoioase dovezi de destoinicie militară, economică administrativă și culturală. Ați calea noastră este liberă, starea noastră este înfloritoare. Ați nu datorim nimenui nimic, afară de datoria care o avem către cultura apusană, care ne-a adus unde suntem ați, către țările Europei, cari se îngrijesc de viitorul acestei culturi. Traian împăratul ne-a adus aci să fim sentinela imperiului în fața barbarilor de la nord și răsărit și ați, după 18 secole, rolul nostru e tot acel al unei sentinele. Așa este interesul Europei, așa voește dânsa. Dorința și datoria, sacrificiile și chibzuința noastră țintesc aci și Europa n'are de cât să ne privească.

II.

Regatul României nu cuprinde însă în el de cât jumătate din poporul român; cealaltă jumătate e împărțită în țările de prin prejurul României: în Serbia, în Bulgaria, în Basarabia, provincie luată de Ruși, în Bucovina, *dar mai mulți de cât pe ori unde sunt în Transilvania și în genere în partea de răsărit a Ungariei.*

E lucru de sine înțeles, că Români din Regat fiind cei d'ântăiu, cari au scăpat de nevoile trecu-

tului, să desvolte cî ceî d'ântăiū o cultură proprie și adecuată națiunii noastre; era natural, *ca centrul cultural să se stabilească pe pămîntul României libere.*

Acî, în România, e Academia de științe a Românilor, acî sînt universitățile naționale, acî se cultivă limba, acî e mișcarea literară cea mai intensă, de acî se propagă cultura la întregul popor român. Vecinii noștri fie Ruși, fie Germani din Austria, pot să stăpânească pe frații noștri, dar trebuie să se împace cu gîndul, că concetățenii lor Români vor fi mai accesibili pentru cultura propagată din București, de cît pentru orî-care alta. Inrîurirea culturală a statului român asupra Românilor din țările vecine e pe cît de firească, pe atît de legitimă: ea rezultă, ca orî-care influență elementară dintr'o normală stare a lucrurilor.

↳ Dar tot atît de firesc și legitim e, ca influența noastră culturală să fie învinsă de o superioară influență venită din partea vecinilor noștri și în contra unei asemenea influențe protestările noastre ar fi neîntemeiate; ba poate, din niște ast-fel de influențe noi am câștiga, căci am fi puși în pozițiune prin această pluralitate de influențe să desvoltăm cît mai de multe orî chiar toate aptitudinile, de cari suntem capabili ca varietate etnică.

Nu ne temem de influențe; ele sînt și fatale și necesare pentru progres; ne revoltăm însă cîntra

influențelor violente. Cât timp succesul orî nereușita unei influențe ar rămânea să fie hotărîită de superioritatea sau inferioritatea etnică, lupta e permisă și roditoare; e detestabilă însă și periculoasă, când se razemă pe proceduri silnice, străine de umanitate. Și tocmai acesta este cazul fraților noștri din Transilvania și Ungaria.

În adevăr, vecinii noștri, Maghiarii, acești urmași ai Hunilor, ignorând aspirațiunile societății contemporane, cearcă să facă cu o masă de Români de *trei milioane*, ceea ce consângeniile lor Turci la venirea lor în Europa n'au cutezat să facă de cât cu un număr restrâns de robi luați în răsboi, cearcă să maghiarizeze din leagăn, — cum vom arăta mai departe — pe copiii fraților noștri din Transilvania și Ungaria, cum odinioară Turcii din copii creștini își dresau falanga cea mai sêlbatică a armiei lor.

Atavismul acesta în toată splendida lui brutalitate e un simptom, de care luminata Europa trebuie să țină socoteală, de oare-ce el e de natură a-i periclita interesele. Europa așteaptă de la noi prudență, dar ea trebuie să se întrebe nu numai dacă noi avem puterea intelectuală de a pricepe interesele ei ci și dacă avînd această putere noi putem totodată simți și lucra așa, cum înțelegem, ce e prudent.

Maghiarii, pe cari ideile marelui revoluțiunii de la

Inceputul veacului i-au lăsat neinfluențați, acești medievali rătăciți în secolul nostru, inconștienți de evoluțiunea lentă a societății contimporane, voesc să prefacă acum, la sfârșitul secolului XIX, *statul ungar poliglot*, în cari ei nu represintă de cât 30%, într'un *stat național maghiar*. N'au de cât să-l prefacă, dacă îl pot. E treaba lor aceasta și a monarchiei austro-ungare, pe care ei o țin prin experimentările lor într'o continuă agitațiune.

Nu ne plângem, că este luptă între direcțiunea culturală, care pleacă de aici și între cea maghiară ; nu ne-am plâns de zelul, pe care îl desfășoară Maghiarii, pentru a impune Românilor o haină culturală croită la Budapesta : e poate convicțiunea lor intimă, că ea covine mai bine poporului românesc din Transilvania, de cât cea pe care o poartă până acum și care e românească, și noi stimăm o luptă basată pe convicțiuni sincere. Și nu ne-am plâns, fiind-că știam, că Maghiarii își dau o silință zadarnică, că impetuositatea lor va cădea zdrobită, se va toci de *persistența noastră etnică, pe care timpul a pus'o atât de des la încercare*. În timpul din urmă însă ei s'au hotărât să pună *totul* în cumpănă și pentru aceste ne plângem. Sunt hotărâți Maghiarii să întemeieze cu orî ce preț un stat maghiar omogen și pentru a pune în acțiune toată violența pe care o au în rezervă, *ei fac pe Români să treacă în Europa ca un element de de-*

sordine, pentru-ca ast-fel statul maghiar să se pară a fi redus în stare de legitimă apărare și să fie îndreptățit a pune pe Români afară din lege. Pentru toate aceste ne plângem; s'au plâns și frații noștri în contra nedreptăților ce li s'au făcut în lăuntru precum și în contra calomniilor, ce li s'au adus în afară, dar protestările lor au fost și sunt înădușite de închisorile ungurești. Popoarele libere ale Europei nu bănuiesc și nici nu pot bănuii ast-fel de lucruri. Datoria noastră era deci de a lumina pe străini asupra acestor fapte.

Statua din fața universității ne aduce aminte ținnic de datoria sfântă, ce o avem de împlinit față de frații noștri de sub Maghiari, ne aduce aminte de sacrificiile, ce ei au făcut pentru noi și este pentru noi un perpetuu îndemn, ca să le luăm apărarea, precum ar rămânea un perpetuu monument al rușinei noastre în cas de indiferență către ei. De aceea fără a cerceta curentele politice, prin care bărbații de stat ai țerei noastre au fost determinați să-și impună cea mai complectă rezervă față cu atâtea nedreptăți comise sub ochii noștri, noi ascultând glasul datoriei și al iubirei noastre firești și legitime ne-am hotărât a lua cuvîntul atunci, când ei nu mai pot să vorbească, siguri fiind, că cauza lor bine cunoscută de Europa este cauza lor câștigată în fața Europei. Tăcerea noastră

în aceste momente ar fi pentru noi o greșală, de care am rămâne etern vinovați.

Iubim pe frații noștri de peste Carpați, fiind-că acolo e leagănul neamului nostru, acolo a fost adăpostul poporului român în vremurile grele; din munții Transilvaniei ne-am coborât spre a recuprinde vechile noastre posesiuni devastate de barbari; cu ajutorul lor am ajuns să fim, ceea-ce suntem astăzi, în cât, pe lângă iubire, pe lângă simpatie de rasă, ne mai obligă și datoria.

Acestea sînt motivele pentru cari ne-am hotărât să vorbim atunci, când ei nu pot să mai vorbească, când publiciștii lor sînt persecutați și să facem apel la iubirea de adevăr, la sentimentul de dreptate al contemporanilor și să arătăm, că lupta pentru cultura fraților noștri de peste munți se îndeplinește în condițiuni cu totul întristătoare, pe cari Europa nu le bănuiește și pe care, suntem siguri, nu le va permite.

Vom aduce în scenă acte istorice trecute și contemporane, cari să probeze celor ce vor avea bunăvoința și interesul să se lumineze în această cestiune, că toate cele afirmate de noi mai sus nu sînt de cât expresiunea celei mai palpabile realități. Ne vom abține de la orî-ce comentarii, ca opiniunile ce se vor forma asupra acestei cauze să pornească din cea mai deplină obiectivitate. Aceasta va fi prima garanție a succesului nostru. Istoricește, statistice-

ște vom căuta să precisăm în linii generale situațiunea Românilor din Ungaria și Transilvania, care a făcut în timpul din urmă obiectul unei animate discuțiuni în presa străină și în special în cea germană. Din lumină nu va putea să iasă, de cât adevăr, și sperăm că va eși și dreptatea.

Maghiarii susțin cu multă obstinațiune, că Românii nici în Ardeal, nici în celelalte țări ale coroanei ungare nu sunt autochtoni, ci poporațiune venită târziu după întemeierea statului ungar. Ei n'aș putut însă până acum să scoată la iveală nici o dovadă, din care am putea să ne încredințăm, când anume și de unde aș venit Românii în Carpați. Din contra, cel mai vechiu cronicar al Ungariei, Anonimul notar al regelui Bela susține, că Maghiarii, când aș venit din Asia, aș găsit pe pământul ocupat aș de Români trei deosebite state române și că acești Principi n'aș fost învinși, ci aș încheiat legături de alianță cu vecinii lor maghiari. Și sunt multe dovești, că până în secolul XIII Românii în mai multe părți ale Carpaților erau organizați, ca oameni liberi, sub Voievoși și Knezi, cari erau vasali ai regilor Ungariei, dar aveau aședemintele lor proprii.

Regele Ștefan I, fondatorul regatului Ungariei, după bătălii crunte purtate cu Ardelenii, recunoaște Transilvaniei titlul de *ducat* saș *voivodat*. Acești

Voievođi, deși puși sub suzeranitatea regilor Ungariei, aveau totuși o putere administrativă și legislativă proprie, aveau apoi și atributul special suzeranității în evul mediu, așa numit *juscollationis bonorum*, adică dreptul de a face donațiuni de pământ, pe care nu-l aveau de cât regii atât în țările feudale cât și nef feudale.

Sub Voievođii ei vasali, Transilvania rămâne autonomă până la 1526, când Ungaria cade zdrobită de puterea Turcilor în bătălia de la Mohaci. La această dată ea se separă de Ungaria, devine independentă, și în multe din actele oficiale din secolul XVI și XVII o vedem intitulându-se *regnum Transilvaniae*, iar în actul păcii de la Westfalia (1648) cabinetele Europei au numărat principatul Transilvaniei între statele libere și independente, iar Domniile ei au fost înregistrați în seria principilor suverani. În timp de aproape două secole, cât a durat independența ei, Transilvania a avut să poarte multe și grele lupte cu Turcii; sleită însă de puteri ea caută sprijin în afară și astfel concede suzeranitatea țerei Casei de Habsburg în persoana lui Leopold I, cu condițiune ca țara să-și păstreze autonomia, libertatea de a-și alege pe toți demnitarii și funcționarii săi și de a se conduce după legile sale proprii. Aceste condițiuni împăratul Leopold prin diploma sa din 4 Octomvrie 1691 le confirmă întocmai. Ast-fel se făcu uniunea per-

sonală a Transilvaniei cu Ungaria în persoana lui Leopold I, ca rege al Ungariei. Autonomia Transilvaniei conform tractatului cu Leopold I a fost confirmată apoi succesiv de Carol VI în sancțiunea pragmatică și de Maria Teresia. Către finele domniei sale Iosif II dorind să înzestreze populațiunile din imperiul său cu constituțiunii noi, a suspendat pe cele existente și a căutat să introducă reforme în sensul ideilor sale. Dieta Transilvaniei din 1790 protestează contra atingerii aduse autonomiei țerei prin aceste dispozițiuni și agitațiunea continuă până în 1791, când Leopold II asigură din nou autonomia țerei, confirmând toate dispozițiunile diplomei din 1691 și din pragmatica sancțiune. Această autonomie a fost încă o dată întărită în 1837 de împăratul Ferdinand, pentru-ca apoi în anii 1848 și 1865, în disprețul tradițiunilor și al dreptului istoric, să fie sacrificată visului bolnav al unui stat maghiar unitar și omogen.

Dar și în 1848 și în 1865 și până astăzi *Românii continuând cu fidelitate tradițiunea țerei, au protestat din toate puterile lor în contra acestei violări a tractatelor și a legilor ei fundamentale, în contra acestei nesocotiri fățișe a drepturilor ei istorice.* Demersurile lor pe lângă Curtea din Viena au fost însă zădărnice, grație mai ales împrejurărilor politice, iar glasul lor înăbușit, înainte de a ajunge la urechile Europei, de către tirania maghiară, care

a declarat și întreține un război de moarte în contra elementului românesc numeros și compact.

Timp îndelungat de la venirea Maghiarilor, Români au fost stăpânii patriei lor. Și nu există nici o dovadă, că acești oameni liberi au fost supuși fie în virtutea dreptului de cucerire, fie sub orî și care alt titlu.

Abia pe la sfîrșitul secolului XV și pe la începutul secolului XVI, cînd Români își consumau puterile în luptă cu Turcii, Maghiarii s'au constituit stăpâni, au creat legi, prin care i au declarat pe Români ca tolerați numai pe pămîntul lor strămoșesc.

Pe cînd dar în Muntenia și în Moldova Români se luptau contra Turcilor, în Transilvania și Ungaria ei au ajuns robi ai pămîntului și tratați cu atîta asprime, în cît pînă chiar și preoții lor erau puși la muncă silnică. Numai aceia dintre dînșii, cari își renegau legea și neamul, erau admiși în rîndul oamenilor liberi.

Dar împilările apăsau din ce în ce mai greu asupra Românilor, țintind la desevêrșita lor istovire, pînă cînd în 1784, răbdarea eșind din marginele sale, se resculară sub căpeteniile lor Horia și Cloșca. Incredători însă în spiritul de dreptate al împăraților din Casa Habsburgilor și mai ales în umanitatea lui Iosif II, ei se liniștesc curînd obținînd și dreptul de liberă migrațiune.

În anul 1850 în sfârșit, după înăbușirea revoluțiunii maghiare, câștigă și Români proprietatea asupra pământurilor muncite de dârșii și dreptul de a-și trimete copiii la școală și de a ocupa, dacă aũ cualificațiunea cuvenită, ori-și-ce funcțiune publică.

Ajunși ast-fel să resufle mai liber și bucurându-se de o administrațiune aspră, dar europeană, Români sunt cuprinși de un puternic avânt de dezvoltare. Ei înființează în timp de câți-va ani peste o mie de școli satești, adună din sârăcia lor fonduri și întemeiază mai multe gimnasii, școli pedagogice și seminare, își trimit tinerii mai ales pe la universități germane, mai ales la Viena și la Graz, ba încep să adune fonduri pentru susținerea unei Academii naționale.

În anul 1860, Impăratul Francisc Iosef I, atunci încă destul de puternic, pentru ca să înfrêneze pornirile asiatice ale urmașilor lui Atila, dorind să asigure dezvoltarea pacinică a popoarelor din împărăția sa, proclamă principiul egalei îndreptări a naționalităților și dispune, ca fiește-care naționalitate să se folosească de limba ei proprie atât în administrațiune, cât și la instanțele judecătorești. Ast-fel și cele 3 milioane de Români, cari ocupă în mase compacte partea despre răsărit a monarchiei, aũ ajuns să introducă limba lor în viața publică a patriei lor.

Organisațiunea aceasta era întemeiată pe tradițiunile țărilor ce constituesc monarchia și în deosebi și pe ale Ungariei, care în toate timpurile a fost stat poliglot, în același timp consolidarea statului cerea, ca dregătorii și mai ales judecătorii să cunoască limba, interesele speciale și obiceiurile populațiunilor, ce administrau.

Maghiarii ei înșiși au recunoscut aceasta și în timpul, când se luptau pentru independența regatului ungar, conducătorii lor au promis sărbătorește, că nu numai vor respecta drepturile de liberă dezvoltare ale naționalităților, ci le vor mai și lărgi și garanta prin legi speciale. Ast-fel ei obțin sprijinul unei însemnate părți din concetățenii lor Germani, Români și Slavi, se unesc cu Germanii de peste Leita și după înfrângerea suferită de monarchie în 1866 la Sadowa ajung să încheie pactul dualist.

În virtutea pactațiunilor dualiste dieta din Budapesta și recunoaște apoi caracterul poliglot al statului ungar și crează în anul 1868 două legi fundamentale.

Una din aceste legi asigură bisericilor autonomia și dreptul de a înființa și susține din fondurile lor școli naționale asupra cărora statul nu are de cât dreptul de supraveghiere.

A doua, legea pentru naționalități, dispune:

a) ca pretutindenea, unde în administrațiune și la judecătorii se introdusesse limba vre-uneia dintre na-

ționalității, să rămână pe viitor limba oficială alături de cea maghiară.

b) ca în ținuturile cu populație română, germană și slavă să se înființeze și să se susțină din bugetul comun așezăminte de cultură, în care tinerețea să-și poată face studiile secundare în limba maternă.

Aceste două legi, care constituiesc pactul fundamental al regatului ungar, au fost create de Maghiari cu rezerva mentală de a fi în urmă călcate.

Prin dualism Maghiarii au câștigat mult, dar visul de aur, crearea unui stat maghiar independent, nu putuse nici de astă dată să fie adus la îndeplinire. Acest vis nebun n'a încetat însă de a-i stăpâni și, altoit de fanatismul tenace caracteristic rasei lor, continuă a fi ținta, către care converg în taină aspirațiunile lor naționale și manoperele ascunse ale politiceii lor. Condițiunea realizării acestui vis e absorbirea naționalităților din regatul ungar, maghiarisarea cu orî-ce preț a lor. Ast-fel e lucru de sine înțeles că această acțiune nu putea fi susținută de cât prin continua călcare a legilor din 1868. Deprinși apoi a trăi din exploatarea concețățenilor lor, Maghiarii nu puteau suporta egalitatea și concurența liberă. Nobiliii lor, oameni chel-tuitori și ast-fel în mare parte ruinați, se țineau în drept a ocupa și fără de cualificațiunea cuvenită funcțiunile publice, căci funcțiunile erau apanagiul

lor ereditar. Ei nu voiaū deci să-și mai dea oste-neală de a învăța și limba aceloră, pe cari voiaū să i administreze ori să-i judece și stăruiaū, ca legile create de parlamentul ungar și sancționate de Regele Ungariei să nu fie executate.

Pentru ca însă călcarea acestor legi să fie cu putință, trebuia să se falsifice aședămintele constituționale și să fie scoși din parlamentul ungar Germanii, Românii și Slavii, *cari constituiesc peste 70% din populațiunea statului ungar*. Ast-fel alegerile pentru parlament aū devenit un adevărat răsboiū civil. Nobilimea maghiară, pentru care luptele politice sunt o cestiune de conservare individuală, terorisa pe alegători prin agenții puterii publice și, prin bande organizate din slugile lor, asmuța pe poporul maghiar asupra naționalităților, violentaū conștiințele și cumpăraū voturi cu bani luați de cele mai multe ori din casele statului și răsplăteaū pe agenții electorali cu funcțiuni publice. Alegerile conduse prin asemenea oameni degeneraū apoi în bătălii formale, în care morții și răniții cădeaū cu decile și devastațiunile causaū pagube de sute de mii de florini.

În deosebi față cu Românii, cari sunt cea mai compactă și cea mai numeroasă dintre naționalitățile din regatul ungar, s'aū luat chiar și măsuri legislative.

De oare-ce în Transilvania Românii fac peste

70 % din populațiunea totală și ast-fel puteau să dispună în toate împrejurările de majoritate, nu numai s'a decretat, cu toate protestările Românilor, contopirea în regatul ungar a acestei țări, care totdeauna a fost autonomă, ci s'a mai creat și o *lege electorală specială*, prin care foștilor nobili li se acordă vot, fără de nici un cens, iar celorlalți cetățeni li se cere cens mai mare, ca ori și unde în Europa, împătrit și în unele părți îndecit, ca în alte părți ale regatului ungar. Apoi numărul deputațiilor e așa fixat, în cât, făcând repartiția *pentru Maghiari vine un deputat la trei până la cinci mii de locuitori, iar pentru Români un deputat corespunde sumei de cinci-deci și șase-deci de mii de locuitori*. În același timp pretutindeni, unde Românii trăesc în mase compacte, cercurile electorale, administrative și judecătorești au fost împărțite ast-fel, ca puținii Maghiari să fie aproape de centru, iar Românii să aibă a face trei și patru ȕile, când vor să ia parte la viața publică.

Ast-fel Transilvania de și contopită cu Ungaria are totuși o lege electorală specială, creată din adins în contra populațiunii române.

Evident, că noi, popoarele europene, nu putem să luăm parte la asemenea viață publică.

În deosebii Români, cari dispun de majoritate în vre-o sută de cercuri electorale, vădend vĕrsările de sânge și devastările, violentarea și corupțiunea,

cu care nobilimea maghiară făcea alegerile, voină a se feri de orî și ce contact cu elementele corupte și temîndu-se ca nu cum-va încăierările electorale să degenereze în revolte sîngerose, s'aũ retras în cele din urmă din viața publică a regatului ungar.

Ast-fel prin violentare și corupțiune, prin rea credință și călcare de legi, asmuțînd pe poporul maghiar asupra celor-lalți compatrioți ai sîi și amenințînd mereu Coroana cu o revoluțiune în sensul lui Cossuth, nobilimea ruinată a Ungariei a ajuns a face, ca în parlamentul din Budapesta să fie reprezentată *numai naționalitatea maghiară, minoritatea țerii.*

Parlamentul ast-fel constituit a lăsat apoi țara în exploatarea nobilimei și a aprobat în aplause sgomotoase toate călcările de lege făcute de guvernul ungar în contra naționalităților.

Și oamenii deprinși eu viața europeană nu pot să'și facă închipuirî despre stările asiatice ale Ungariei de astăzi.

Bisericele. Autonomia bisericească, de și garantată prin lege, nu există de cât pentru Maghiari. Germanii și Românii, Sîrbiî, Slovaciî și Ruteniî o aũ numai în fața lumii. Ast-fel Germanilor și Slovacilor li s'aũ impus aproape pretutindenea ca episcopi și preoți niște oameni, cari nu vorbesc limba credincioșilor și aũ introdus atît în admini-

strațiunea bisericească cât și prin școli limba maghiară.

Sêrbilor cari de mai multe sute de ani au dreptul de a-și alege Episcopii, guvernul ungar le-a impus mai întâiu ca administrator patriarchal și apoi chiar ca Patriarch pe faimosul Anghelici, care a fost, pe patul de moarte, gâtuit de către oamenii de adunătură, prin care cârmuia biserica.

Românii au două biserici naționale, una greco-catolică, iar alta greco-orientală.

Pentru biserica greco-catolică Episcopii sunt numiți de guvern, iar preoții numiți de Episcopii. Și cea mai bună dovadă despre întrebuintarea pe care o face guvernul de dreptul de a-i recomanda Coroanei Episcopii pentru scaunele vacante, e nenorocirea întâmplată de curênd la Feldru, unde Episcopul numit de Coroană, după recomandațiunea făcută de guvernul ungar, voind să impună cu geandarmii un preot, a provocat un conflict sângeros, în care au cădut 10 morți și 30 greu răniți, — un lucru de necreșut în mijlocul Europei.

Românii greco-orientali au dreptut de a-și alege atât Episcopii, cât și preoții. Ei însă nu pot să exercite acest drept, decât daca aleg pe candidații agreați de nobilimea maghiară.

Ast-fel în anul 1875, luându-și dreptul în serios, Românii au ales Mitropolit pe unul dintre cei mai distinși connaționali ai lor și totodată cel mai

vechiu dintre Episcopi. Guvernul a făcut însă, ca Coroana să nu confirme pe cel ales și a rădicat prin presiuni și amenințări în scaunul vacant pe un om compromis, pe care poate să-l înlătore ori-și-când, dacă nu se supune la ordinele primite de la nobilime. Bisericile sunt dar autonome, guvernul însă prin Episcopii impuși de dânsul, persecută fără de milă pe preoți, cari nu staū la dispozițiunea agenților electorali. Iar acelora dintre preoți, cari fac servicii politice, le sunt toate iertate.

Un singur cas.

Unul dintre capii bisericesci ai Românilor, om de încredere al guvernului, membru în casa magnaților, chiar consilier intim al Majestății Sale Apostolice, a adunat de la preoții din diocesa sa bani pentru crearea unui fond preoțesc. După câți-va ani s'a constatat însă, că Escelența Sa, om risipitor, cheltuisese banii, pe cari pretindea a-i fi pus cu dobândă la o bancă. Deturnare de bani publici în condițiuni mai oneroase nici că se poate închipui. Deturnătorul era însă un agent politic. De aceea ministrul de culte al Ungariei îl împrumută pe deturnător din fondurile publice, ca să restituiască suma deturnată și Escelența Sa rămâne consilier intim al Majestății Sale Apostolice.

E lucru de sine înțeles, că unor asemeni oameni nu le rămâne, decât să esecute orbește poruncile primite din Budapesta. De câte-ori decî Români

vor să facă vre-o manifestațiune, guvernul să folosește de Episcopi și de preoții compromiși, ca să zădărnicescă silințele Românilor ori să pună la cale contra-manifestațiuni. Ast-fel Românii au ajuns încetul cu încetul să considere pe Episcopii lor drept cei mai premedjioși dușmani ai lor și să-și reamintească cu dorire timpurile, când Episcopii nu erau agenții guvernului, ci mijlocitorii sinceri dintre Popor și Coroană.

Administrațiunea. Pentru a caracteriza de la început administrațiunea maghiară, ne vom servi de chiar cuvintele unuia din cei mai însemnați patrioți maghiari, de declarațiunea repositului baron Szenyei, care în anul 1871 vorbind în camera din Budapesta despre administrațiunea așis, că *în Transilvania există o stare administrativă asiatică.* Și mulți dintre adevărații patrioți maghiari au recunoscut în diferite împrejurări că administrațiunea în statul ungar e asiatică.

În Ungaria funcționarii administrativi sunt aleși, adică numiți de către șefii bandelor electorale. De oare-ce pentru ocuparea lor nu se cere nici o calificațiune bine determinată, ele sunt apanagiul special al nobilimii ruinate. Oamenii, cari știu să călărească și să vâneze, să mănânce și să bea, să-și toace averea cu femeii și în joc de cărți, toți cei ce nu sunt buni pentru alt-ceva, sunt trecuți prin urne în vre-o funcțiune administrativă. Nu li se

poate însă cere acestor nobili cavaleri, ca să muncească ori să ție seamă de legile țerei. De aceea diurniștii și funcționarii inferiori sunt aleși dintre proletarii țării, oameni adese-ori cualificați, mai ales Germani și Slovaci, mai rar Români ori Sârbî, cari muncesc din greu, ca să expedieze afacerile curente. Ast-fel șefii de cele mai multe ori nu știu nimic despre cele ce se petrec în biuroul lor. Nicî că li se cere de cât ca să fie buni agenți electorali: dacă aũ în activul lor succese electorale, li se iartă și negligența și delapidările. Ast-fel regatul ungar a devenit celebru prin mulțimea delapidărilor de bani publici, cu toate că numai aceea dintre delapidatori se dau pe față, cari nu sunt buni agenți electorali, iar marea mulțime a celorlalți rămân în categoria Escelenței Sale.

Pretutindenî unde sunt Români și mai ales în Transilvania și în Banat administrațiunea e pe față organizată în contra populațiunii române. Toate posturile administrative de la cele mai de sus până la cele mai de jos sunt date pe mâna unor oameni, cari s'aũ declarat de dușmani ai naționalității române. Condițiuni de capacitate, cunoștința limbei și obiceiurilor poporului, sunt trecute cu vederea, se cere credință șovinistă, pasiuni politice sêlbaticе. Românilor li se pune ca condițiune pentru a fi primiți în administrațiune renegarea naționalității lor. *Și nu se găsește în Ungaria nici un singur Ro-*

mân, care să ocupe o funcțiune mai înaltă. Și cu toate acestea Români, nenorociții Români, dau regatului ungar ca contribuțiune de sânge un contingent de 85 de mii de oameni pentru armata permanentă și de peste 200 de mii pentru cea teritorială.

Ast-fel e lucru de sine înțeles, că nobili cava-
lerii, cari nu știu să scrie corect nici în limba lor
maternă, nu pot să fie obligați a mai învăța și
limba populațiunii administrată de dênșii. Ast-fel
limba maghiară a fost impusă ca singură limbă
oficială până chiar și în statele, unde nu se gă-
sesc două oameni, cari să înțeleagă această limbă.
Sunt dar în regatul ungar mii de sate, în cari
primarul nu înțelege nimic din actele comunale, ci
subscrie cu ochii închiși ceea ce-i dă notarul, care
e obligat a ști limba maghiară și e mai totdeauna
luat dintre proletarii maghiari de tot scăpătați. Și
e lucru bine cunoscut că în comunele unde se gă-
sește vre-un ovreiū, Maghiarii impun ca primar al
popolațiunii creștine pe acel ovreiū, care e cel mai
nemerit agent de persecuțiune și maghiarisare.

Și pentru ca intervenția guvernului să fie asi-
gurată pe deplin și să se poată exercita direct pe
cale administrativă, instituția geandarmilor pentru
Transilvania se află pusă de-a dreptul sub mini-
sterul de interne, pe când în Ungaria ea e dependen-
tă de ministerul de război. Ast-fel agenții ad-

ministrativi pot da ordine geandarmilor să intervină cu forța armată și să facă us de arme la cea mai nevinovată împotrivire, probă măcelul întemplat de curând la Feldru.

Dar, vor dice poate cei deprinși cu viața constituțională a veacului, legea dispune alt-fel. Guvernul ungar nu vrea să știe de legi, cari dispun alt-fel.

El a fost interpelat în parlament; parlamentul a aprobat cu aplause vii procedarea guvernului.

Ba unul dintre șefii opozițiunii maghiare, *adă ministru de justiție al Ungariei*, fiind nevoit a recunoaște, că legea nu e respectată, nu s'a sfiit a dice, *că naționalitățile nu sunt vrednice, ca legea să fie executată.*

In Ungaria dar un om, care e ministru de justiție a erigat în maximă da stat principiul, că legea are să fie respectată numai dacă guvernul crede de cuviință a o respecta.

Justiția. Justiție nu poate să fie într'un stat, în care respectarea legii nu e pusă mai pre sus de ori-și-ce considerațiunii.

Incepând de la Seghedin, Oradea-Mare și Sătmăr până în hotarele orientale ale monarhiei locuiesc *trei milioane de Români*, printre cari sunt risipiți vre-o 600.000 Maghiari și vre-o 240.000 Germani. Poporațiunea întreagă vorbește românește; limba română e limba comerțiului pe teritoriul acesta; Maghiarii și Germanii în limba românească

se înțeleg între dênșii. Iar dintre Români și Germani abia vre-o 5.000 înțeleg limba maghiară.

Cu toate aceste limba maghiară a fost impusă ca singură limbă de pertractare la toate judecătorii de pe acest teritoriū; judecătorii sunt oameni, cari nu cunosc limba și obiceiurile poporațiunii române și ale celei germane ba chiar și cei ce, din întâmplare, știū limba românească sunt opriți a se folosi de ea în exercițiul funcțiunii lor. Acte scrise în limba românească ori în cea germană n'aū judecătorii voie să primească, nici măcar un contract ori o chitanță.

Pentru Român dar ori pentru German justiția e înainte de toate, mai scumpă, ca pentru Maghiar, căci Românul ori Germanul trebuie să plătească pentru traducerea în limba maghiară a actelor sale și să vorbească cu judecătorul prin mijlocirea unui interpret pe care are să-l plătească.

Nedreptatea e cu atât mai învederată, când ne dăm seamă, că la aceste judecătorii, mai nainte, ani de zile de-a rândul actele s'aū purtat în limba română ori în cea germană. Ast-tel judecătorii nu înțeleg actele din archiva judecătoriei, și împričinații sunt adese-ori siliți să traducă până chiar și acte din archiva judecătoriei.

Dar justiția devine imposibilă mai ales pentru masele mari ale poporațiunii, care de cele mai multe ori se înțeleg cu judecătorii prin mijlocirea unui servi-

tor de cancelarie, care e incapabil de a interpreta exact. Chiar fiind dar oameni cu iubire de dreptate judecătorii de cele mai multe ori nu sunt în stare să afle dreptatea.

Iubirea de dreptate e însă o virtute de tot rară acolo unde respectarea legii nu e pusă mai presus de toate.

Curtea cu jurați din Sibiu a achitat pe trei ȧiarisți Români, cari stăruiseră pentru respectarea legii din 1868. Guvernul însă, în loc de a trage consecuențele cuvenite din acest verdict, a desființat Curtea cu jurați din Sibiu și a dispus ca ea să se constituiască în Cluj, un oraș maghiar, centrul nobilimii maghiare din Transilvania. De aici înainte dar ȧiarisții români au fost judecați de către adversarii lor politici, tot oameni cari nu știaș românesce și ast-fel nu erau în stare să înțeleagă nici articolele încriminate, nici discursurile de apărare ale ȧiarisților, cari, neștind limba maghiară, s'au apărat în virtutea legii de la 1868 în limba lor maternă. Intr'o țară dar, în care legea îi dă fiește-cărui cetățean dreptul de a se apăra în limba sa maternă, judecătorii nu sunt obligați a înțelege apărarea și un interpret are să mijlocească cum biet poate, înțelegerea între judecători și acușați. Și totuși 13 ȧiarisți români au fost osândiți sub cuvânt de a fi agitat contra poporului maghiar și loviți de grele amende în bani și de închisoare.

Judecătorii erau toți maghiari și prin urmare erau tot-odată și acusatori.

Și cea mai clasică dovadă despre falsificarea noțiunii de judecători la Maghiari sunt celebrele cuvinte ale unui procuror maghiar, ce le dicea juraților curții din Arad în procesul de presă al generalului Traian Doda, *că nainte de a fi judecători drepți, ei trebuie să dovedească că sunt Maghiari.*

Și ei au dovedit ce li s'a cerut.

Ast-fel generalul Doda, carea servit timp aproape jumătate de secol cu credință patria și pe Impăratul său, a fost osândit la sfârșitul glorioasei sale cariere de către Maghiari pentru vina de a fi agitat contra unui stat maghiar închipuit.

Și a trebuit să intervină grația Impăratului său pentru ca onoarea militară, serviciile până la jertfă, neclintita credință către Tron și viața chiar a generalului Doda, amenințată de Maghiari, să fie mântuită.

Dar lipsa iubirei de dreptate nu se mărginesce numai în relațiunile de drept public. Mulți Români zac nevinovați prin temnițele Ungariei, ori sunt loviți de pedepse prea aspre, pentru că nu pot să se înțeleagă cu judecătorii lor, ori pentru că nu sunt vrednici de ocrotirea legii, și mulți sunt nedreptățiți în procese de drept privat, mai ales când ei se află în fața unui Maghiar.

O serie de casuri speciale.

După năbușirea revoluțiunei maghiare de la

1848 — 49 foștii iobagi aũ fost ȳmproprietăriți și aũ primit porțiunile lor de pământ ȳn mai multe parcele. ȳmproprietărirea nu fusese ȳnsă esecutată de nobilimea maghiară ci de guvernul austriac, care era, ce-e drept, absolutist, dar iubitor de dreptate. De aceea proprietarii maghiari caută ȳn urmă prin toate mijloacele să răpească Românilor bucățile lor de pământ. Ast-fel un foarte mare număr dintre țeranii români ȳmproprietăriți sunt despuiați după 1868 de ogoarele lor de către proprietarii maghiari sub cuvânt, că nu erau iobagi, adică mici proprietari, ci zileri, adică muncitori tocmiți ca să lucreze acele ogoare, asupra cărora ei n'aveau nici un drept și care erau ale nobililor.

Ast-fel s'aũ vędut sate ȳntregi depozedate, sute de familii române aruncate pe drumuri, de și erau ȳn condițiunile legale.

Pe de altă parte parlamentul din Budapesta a creat o lege ȳn virtutea căreia parcelele aũ să fie comasate, daca majoritatea proprietății cere comasarea. Profitând deci de legea aceasta nobilii ruinați forțează comasarea și fac, ca la noua ȳmpărțire a proprietăților, ei să primească partea cea mai mănoasă a pământurilor, iar bieții Români rămân cu locuri sterpe, cari nu prețuesc nimic.

Ast-fel prin legea comasărilor și prin dispozițiunile privitoare la zileri, nenorociții agricultori români, cari aũ putut păstra o bucățică de pământ,

sunt tot-d'a-una în pericol de a fi alungați din ve-trele și moșiile lor străbune.

Înainte de 1867 mai mulți nobili maghiari au pus în vânzare moșiile lor, cari au fost cumpărate de Români asociați între dînșii sau de comune românești asociate între dênsele. Aceste vânzări au fost legalisate de tribunalele respective. După 1866 s'a intentat proces cumpărătorilor români și li-s'au luat înapoi moșiile sub cuvînt, că nu erau ale vîndă-torilor. Ast-fel sate întregi de Români au fost lă-sate în sapă de lemn, mai ales în comitatul Albei de jos și în comitatul Cetății de peatră.

E decî în natura lucrurilor, ca Românul să piardă credința în dreptate, să considere pe judecători drept niște dușmani ai săi și să dorească timpul absolutismului austriac, când legile erau aspre, dar se aplica într'aceiași fel pentru toți.

Și, în adevăr, Românul și Maghiarul, fostul iobagiù și fostul nobil sunt egali numai din punctul de vedere al legii scrise; executarea legii se face însă așa cum cer interesele speciale ale Maghiarilor.

Cultura. Administrațiunea vitregă și justiția păr-tinitoare au sêrăcit poporul românesc, dar limba românească s'a păstrat totuși în toată puterea ei în școala și în familia românească.

De aceea mai ales pe terenul cultural e crâncenă lupta. Maghiarii au înțeles că limba și tradițiile cul-turale sunt pentru un popor cel mai puternic spri-

jin în lupta sa pentru existență în contra tendințelor de desnaționalizare. Asupra limbei și culturei românești s'a năpustit deci cu toată furia fanatismului lor acești demni descendenți ai Hunilor; în desființarea limbei și culturei românești, ved ei condițiunea realizării idealului lor de stat național maghiar.

De aceea lupta aceasta e presintată ca o cauză națională maghiară, ca un fel de cruciadă, la care nobilimea îndeamnă pe întregul popor maghiar să iea parte. Și ca să poată reuși în scopurile ei, pentru ca să poată asmuța mai cu succes pe poporul maghiar asupra naționalităților, nobilimea în unire cu guvernul a organizat proletariatul literar, ca să întrețină o agitațiune permanentă prin ziare și broșuri atât contra naționalităților, cât și contra Dinastiei, care totdeauna a protegiat poporațiunile față cu nobilimea.

Ast-fel s'a produs în Ungaria curentul șovinist, care ține o mare parte din societatea orientală în frământare necurmată.

Și ca acțiunea lor distrugătoare să fie purtată cu mai multă isbândă contra naționalităților, nobilimea unită cu proletariatul literar a organizat în țările coroanei ungare *reuniuni de cultură*, cari sub cuvânt de a voi să răspândească cultură, adună prin cele mai variate presiuni fonduri, agită și organizează masele, persecută, spionează, denunță, stă-

pânesc întreaga viață comună și nu se dau înapoi dinaintea nici un mijloc, pentru a-și ajunge scopul, magharisarea cu orî-ce preț și pe orî-ce cale a naționalităților, și în special a celei române, căci în Transilvania e centrul de acțiune al acestor asociațiuni.

Ast-fel se menține trufașă și crudă în fruntea statului liga de exploatare:

E evident, că liga aceasta ar trebui să fie resturnată îndată ce din mijlocul popoarelor din regatul ungar s'ar ridica oameni independenți, cari țin ca echilibrul și buna înțelegere între popoarele din Ungaria să se restabilească. De aceea nobilimea ține cu orî-ce preț să aibă școlile și educațiunea în mâinile ei și să împedice pe Români, pe Germani și pe Slavi în desvoltarea lor culturală.

Ast-fel acțiunea directă a statului trecând din administrațiune și justiție în școale, a năvălit în toată selbătăcia ei până și în taina familiei române.

1) De și legea din 1868 dispune, ca din bugetul statului să se înființeze și să se susțină școli secundare, în care Români, Germanii și Slavii să-și poată face studiile în limba lor maternă, guvernul nu numai că n'a înființat asemenea școli, ci a maghiarisat și școlile, cari existau mai nainte, în cât sunt în Ungaria o mulțime de licee, în care 70, 80 și chiar 90% dintre școlari fiind a-și face studiile în o limbă, pe care n'o pricep, pe care n'o pot stă-

pâni, de cât cu mari greutate și numai după un interval de timp, rămân cu totul străini de cele propuse. În special atentate de asemenea natură au suferit Românii anul trecut: liceul românesc din Beiuș a trebuit să primească ca limba de propunere să fie cea maghiară, iar liceul românesc din Năsăud e pe cale de a fi și el maghiarizat.

2) Cu toată autonomia bisericească limba maghiară a fost impusă până chiar și în școlile secundare, susținute din fonduri bisericești chiar ca singură limbă de propunere.

3) În școlile satești, *pe cari Românii le susțin din contribuțiuni particulare*, tot în contra legilor de la 1868, a fost impusă limba maghiară ca obiect de învățămînt, pe care învățătorii sunt obligați a-l preda timp de **opt-spre-dece ore** pe săptămână, astfel că pentru celelalte studii din program, și pentru limba maternă nu mai rămân de cât 8 cel mult 12 ore pe săptămână.

4) Guvernul *calcă* legea, când nu deschide școli pentru naționalități din bugetul statului, el *violază* legea, când impune limba maghiară ca singură limbă de propunere în școlile existente de mai înainte. Nu e destul atîta: *guvernul maghiar nu permite Românilor să-și deschidă nici cu banii lor școli de învățatură*. Ast-fel în Caransebeș Românii au adunat din sărăcia lor un fond necesar pentru deschiderea și susținerea unui liceu românesc. Dar

cu toate stăruințele repetate ale lor ei n'au putut să dobândească nici până astăzi voia de a-l deschide.

5) Tinerilor români, cari primesc stipendii din fonduri naționale, guvernul *nu le permite să-și facă studiile în Germania ori în vre-o altă țară din apus, de și acele stipendii sunt destinate chiar prin dispozițiunile testamentare ale fondatorilor pentru studii făcute în țările apusene.*

6) Toți aceia dintre tinerii români, germani ori slavii, cari își fac studiile în Germania, în Franța ori în Italia, fie ei chiar și medici ori ingineri, sunt persecutați după întoarcerea lor în țară. Ast-fel tinerii români, cari nu și-au făcut studiile la Budapesta ori la Cluj, ci pe la școlile înalte din țările apusene, mai ales în Viena, *toți au fost în cele din urmă siliți să emigreze aici în țara noastră.*

7) În fine, ca culme a celui mai turbat șovinism, se fac acum în Ungaria agitațiuni pentru crearea unei legi, *prin care se înființează în toate satele așile de copii*, la care părinții sunt obligați a-și trâmite copii începând **de la vârsta de trei ani**. E măsura cea mai extremă de desnaționalizare această lege; ea e un atentat fățiș la existența naționalităților și la spiritul timpului nostru. Fragedele vlăstare ale părinților nemaghiari vor fi modelate cu forța după calapodul firei aspre maghiare, ele vor șopti rugăciunile lor într'o limbă necunoscută și vor perde

cunoștința neamului și născătorilor lor: *șovinismul maghiar cere ieniceri pentru ca să nu se poată dice, că au rămas mai pe jos de osmanlii de odinioară.*

Nicăierii în Europa, nicăierii pe fața pământului, nici o dată de când oamenii s'au constituit în societăți, asemenea siluire culturală nu s'a mai pomenit.

Nu e aici vorba de un popor, care-și apără existența, orî se luptă pentru o stăpânire legitimă, ci de niște stări cari staū în contradicere cu spiritul european, cu întreaga cultură modernă.

Pentru actualii stăpânitori ai Ungariei n'au existat marii filosofi ai secolului trecut, n'a existat marea revoluțiune, care a sgduit societatea europeană, nu există egalitatea, fraternitatea și libertatea, nu respectul necondiționat al legilor, nu dreptul fieștecărui de a se desvolta potrivit cu firea lui

Sunt în Europa popoare, cari au puține drepturi de desvoltare; fie însă chiar și în Turcia orî în Rusia puținele drepturi, pe cari le au, sunt respectate: în regatul ungar lipsește scutul și sfințenia legii, aci sunt aruncați în temniță cei ce cer respectarea legii.

E departe de noi gândul, că frații noștri de peste Carpați ar pute să fie desnaționalizați în urma opintirilor făcute de susțitorii curentului șovinist din Ungaria. Românii n'au să devie nici o dată Ma-

ghiară, cum n'aū devenit nici Huni, nici Avari, nici Pacinați, nici Cumană, nici Tătari, nici Turci, deși cu totul alte erau timpurile, în care aceștia îi stăpâneau pe urmașii legionarilor lui Traian.

La tristă părăginire aū ajuns acești urmași ai mândrului popor roman, dar două lucruri tot s'aū păstrat într'ênșii: *aptitudinile culturale*, prin care aū ajuns în timp de câte-va decenii la nivelul european, și *vitalitatea de rasă*, prin care s'a susținut timp de aproape mii de ani, chiar acolo unde decă de alte popoare înspăimântătoare s'aū stins în svîrcoliri sêlbaticе.

Nu Maghiarii aū să stingă pe aceea, cari în toate timpurile grele aū fost tãria neamului românesc și conservatorii simțimîntului de rasă în cele mai înaintate sentinele ale lumii antice. Ei vor sta, vor crește și vor înflori acolo, unde i-a pus Traian, divul Imperator, pentru ca să îplinească atunci, când va sosi timpul, menirea culturală pentru care aū fost aduși și lăsați aici.

Frații noștri de peste Carpați n'aū nevoie de ajutorul nostru, pentru ca să iasă învingători și mai tari ca orîși-când din lupta de rasă, pe care li-o impun compatrioții lor Maghiari. Noi dar, nu numai ca Români, ci și ca ucenici ai lumii apusene și ca susținători ai ideilor de înfrățire culturală ne punem în rîndul celor ce combat șovinismul din Ungaria.

Țara noastră, înainte de aceasta cu câte-vazeci de ani, pe o treaptă inferioară de cultură, a trimis în fiește-care an mai multe sute din tinerii ei în Germania, în Franța și în Italia, ca să primească acolo cultura modernă și iubirea pentru formele de viață ale lumii apusene. Și dovadă că țara a fost accesibilă pentru cultura modernă și pentru formele de viață ale apusului, e statul român modern, în care reformele cele mai liberale s'au făcut fără vărsare de sânge și în care instituțiunile cele mai liberale pot să funcționeze fără ca să se producă turburări sociale. Aici în țara noastră poate orîși-cine să vorbească în orîși-ce limbă și în orîși-ce sens; asociațiunile, întrunirile publice, presa și confesiunile sunt cu desevêrșire libere; aici verdictul curților cu jurați e hotărâtor în toate ceștiunile penale; pedeapsa cu moarte a fost ștearsă și nu se simte trebuința a o introduce din nou.

În țara noastră n'a existat nici o dată o nobleță în înțelesul medieval al cuvîntului, aũ existat însă clase predominitoare, cari și-aũ creat privilegii și aũ exploatat țara. Aceste clase n'aũ renunțat bucurios la privilegiile lor; ele însă, deși erau compuse în mare parte din elemente străine, aũ ascultat glasul timpului, s'aũ supus și aũ renunțat la privilegiile lor, fără ca să facă vre-o încercare de a le recăștiga. De ce? Pentru că știaũ, că poporul român e pătruns cu desevêrșire de spiritul e-

galitar al timpului modern. Ast-fel poporul nostru se poate mândri de a fi făcut până chiar și pe cei mai reacționari dintre fruntașii fostelor clase privilegiate să facă profesii liberală și să sêvêrșească acte de liberalism.

Noi, tinerimea universitară română, nu voim să ne preocupăm de conflictele interne ale vecinilor noștri, ci facem apel la tinerimea liberală din Europa, ca ea să stărue împreună cu noi spre a-și sili pe reacționarii nobili din Ungaria să asculte glasul timpului, să se supună și să facă act de liberalism.

În timpul celui din urmă război pornit de Rusia contra imperiului otoman, armatele rusești au trecut peste pământul României, iar armata românească era concentrată pe țărmul stâng al Dunării. Nici chiar după trecerea armatei române peste Dunăre guvernul României n'a suspendat nici una dintre libertățile publice, și Țarul Alexandru II care în urmă a căzut în capitala sa jertfă unui fioros atentat, pe pământul nostru a trăit ca un om liber în țară liberă.

În regatul ungar esecutarea legilor liberale e suspendată chiar în timp de pace și până chiar și la o nevinovată instalațiune de preot, geandarmii trag în carne vie, în cât cad 10 morți și 30 răniți.

E grea de tot pozițiunea țerei noastre.

Societatea rusească e ținută în continuă frământ-

tare de una din cele mai formidabile reuniuni secrete.

În Bulgaria un principe generos a fost răsturnat, iar urmașul lui își ține tronul prin măsuri extraordinare și nici după mai mulți ani de zile n'a isbutit să obțină recunoașterea puterilor europene.

În Serbia un Rege copil stă la mijloc între tatăl său, un Rege abdicat, și mamă-sa o Regină detronată.

În regatul ungar arde pe înfundate un foc de dimensiuni incalculabile.

Iar la mijloc e țara noastră, în care toți cei prigoniți găsesc adăpost și ocrotire. Aici vine nihilistul scăpat de furcă ori de munca silnică a Siberiei și în aerul liber al țerei se face cel mai blajin om, aici vin fugarii din Bulgaria și din Serbia și ori renunță de a mai unelti răsturnări, ori e pus în fața curții cu jurați constituite din cetățeni liberi; aici vin miile de Români pribegiți din țările coroanei ungare și ne ajută să deservim organizarea statului român și să propagăm cultura în masele încă înapoiate ale poporului nostru.

Să vie, căci dacă se vor mai întoarce vre-o dată în patriile lor, vor duce cu dânsii iubirea pentru țara aceasta și pentru aședemintele ei liberale, iar nouă ne va rămâne conștiința de a fi propagat în Orient spiritul liberal, și convingerea, că libertatea adevărată și sinceră e cea mai bună

apărare contra trădării și contra uneltirilor de răsturnare și cel mai bun mijloc de consolidare socială.

Frământările ce se petrec împrejurul țerei noastre ne țin însă în continuă emoțiune și nu ne lasă să urmăm în toată liniștea lucrarea noastră culturală. Și mai ales agitațiunea surdă, de care sunt cuprinși vecinii noștri de peste munți, ne inspiră cele mai serioase îngrijiri. În mijlocul acestor frământări noi nu putem să stăm nepăsători și cerem, în vederea grelei pozițiuni, pe care vom avea s'o susținem, după ce vom fi intrat în viața publică, sprijinul și simpatiele contimporanilor noștri.

De aceea nu cerem să fim creduți, ci, adresându-ne tinerimei inteligente și culte a Europei și tuturilor acelora pe cari progresul și pacea omenirii îi preocupă, le dăcem cu tot dinadinsul :

Indreptați-vă privirile spre Orient, dați-vă silința de a vă încredința voi înși-vă prin ai voștri oameni de încredere despre cele ce se petrec în Regatul Ungariei și stăruiți prin graiul viu și în scris, ca adevărul să iasă la iveală.

Atunci, când va vedea, că Europa știe cele ce se petrec, reacțiunea din Ungaria se va pleca și ea, se va supune și va face act de liberalism, și va scuti astfel naționalitățile de o încordare păgubitoare progresului și păcii.

Iar dacă reacțiunea din Ungaria nu va asculta

glasul timpului, atunci e invederat, că poporul maghiar nici după o viață europeană de o mie de ani n'a putut să se lapede de firea sa turanică, și să intre în marea înfrățire culturală a popoarelor arice; iar nouă; Românilor, ni se impune o grea luptă, pe care am fi dorit s'o înlăturăm, dar pe care o primim în interesul luminei și al libertății.

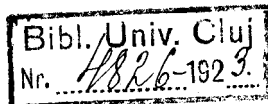
BCU Cluj / Central University Library Cluj

ERATĂ:

La pag. 15, rindul, 5 numărând de jos în sus, după cuvîntul Bucovina, să se citească: *în Macedonia*.

La pag. 6, rindul din urmă, în loc de *XI*, să se citească *XIII*.

» » 13, » 6 de jos în sus, în loc de: *năvălirea unui popor mai sistematic*, să se citească: *invasiunile unui năvălitor mai sistematic*.

Presenta hartă nu coprinde pe *toți Români din Ungaria*.

Pentru a nu fi învinovați de parțialitate, dăm aci lucrarea unui *autor străin*, care, din cauza neesactității unor date (statisticile oficiale), tratează cam sumar pe Români.

Elementul român se întinde mult mai departe spre Tisa.

HARTA
 etnografică
 a
REGATULUI UNGAR
 după ANDREE
 și a
ROMÂNILOR
 DE LA DUNĂRE

- Unguri
- Romani
- Germani
- Slavi